

Fertőző gyógyítók

Sherwin B. Nuland

Fertőző gyógyítók

A gyermekági láz és Semmelweis
különös története

A fordítás alapja:

Sherwin B. Nuland: *The Doctors' Plague – Germs, Childbed Fever, and the Strange Story of Ignác Semmelweis*. Published by arrangement with W. W. Norton & Company, Inc., New York, 2003. All rights reserved.

Copyright © Sherwin B. Nuland, 2003

Fordította © Garai Attila, 2013

Szerkesztette: Kenyó Ildikó

Borítóterv: Juhász Gábor Tamás

HVG Könyvek

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Koncz Gábor

ISBN 978-963-304-145-1

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2013

Felelős kiadó: Szauer Péter

www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: Kedves László

Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Fazekas Péter

Györgyey Ferencnek, mert a mi nagy barátságunk
Simmelweisszel kezdődött

Rettenetes szavakat kell kimondanom, midőn a Gyermek-
ági Láz nevét a számra veszem; szinte nincs is olyan heveny
kór, amely borzalmasabb lenne ennél. ... Van abban valami
hihetetlenül megindító, hogy meghal egy asszony, aki éppen
csak világra hozta gyermekét; valami szívbe markoló, mert
meghiúsultak a dédelgetett remények; valami szálnalmat
ébresztő, mert a magatehetetlen, újszülött lénynek sosem
lehet már része az őt megillető gyengéd gondoskodásban
és babusgatásban – oly sorscsapás ez, ami a legkeményebb
szívet is meglágyítja. Igen, ez maga a gyalázat.

CHARLES DELUCENA MEIGS,
a szüléset, a női és gyermekbetegségek tanára,
Jefferson Orvosi College, 1851

Tartalom

Első fejezet /	11
Második fejezet /	29
Harmadik fejezet /	55
Negyedik fejezet /	73
Ötödik fejezet /	89
Hatodik fejezet /	111
Hetedik fejezet /	133
Nyolcadik fejezet /	157
Utószó /	179

Bibliográfiai jegyzetek /	189
Jegyzetek /	195
Irodalmi ajánló /	197
Név- és tárgymutató /	199

ELSŐ FEJEZET

Legalább egyvalami miatt szerencsésnek érezhette magát a lány: vasárnap volt, nem egyedül kellett a kórházba mennie. Amikor a hatalmas területen fekvő, rideg bécsi közkórház, az Allgemeine Krankenhaus körülkerített épületegyüttesére, sétányaira és belső udvaraira gondolt, hónapok óta minden alkalommal rettegés töltötte el. Most azonban, hogy eljött az idő, furcsa megkönnyebbülést érzett, és bizakodott, talán ismét rámosolyog a szerencse. Vasárnap lévén otthon volt barátnője, Liesl – ezen a napon nem kellett a nagy, levegőtlen padlasműhelyben robotolnia, ahol Eigenbrodt asszony a 19. század közepi Bécs egyik legdivatosabb szabászatát működtette. Liesl elkíséri őt egészen a nyolcas udvarig, a karjára támaszkodva mehet fel a lépcsőn, hogy bekopogjon a szülészet nagy faajtaján. Barátnője oldalán enyhül majd félelme is. Liesl vigyáz rá a nővérek érkezéséig, ő pedig bátrabban néz szembe a szülés próbatételével.

Az elmúlt hetekben sokszor ácsorgott a kórház udvarán magányosan, észrevétlenül; figyelte, hogyan vonszolják fel magukat sorstársai a kőlépcsőn terhességük utolsó napjaiban.

Bármilyen szerencsétlennek érezte magát, olykor-olykor mégis elmosolyodott, amikor látta, milyen szívélyesen fogadják a kapuban a várandós lányokat és asszonyokat. Tudta, vele is kedvesek lesznek a nővérek, mihelyst átlépi a küszöböt és a gondjaikra bízta magát.

Kedvesség, megértés – erre volt szüksége a régóta várt, de rettegett órában. Öt hónappal ezelőtt hagyta el a szülői házat, azóta jó szót alig-alig hallott. Amikor bátorságát összeszedve bevallotta, hogy gyermeket vár, egyik pillanatról a másikra tudatosult benne a keserű tény: nem élheti tovább a jómódú és melegszívű kereskedő apa egyetlen, imádott gyermekének gondtalan életét. Mást várt az apjától, több megértést és vigasztalást. Élete addigi 18 éve alapján szentül hitte, hogy édesapja másképp reagál majd, talán még csillapítja is gyötrő bűntudatát. Papa tudja, mit kell ilyenkor mondani – gondolta. Miért ne találná most is a vigasztaló szavakat a szomorúság és a fájdalom óráiban, mint egykor, amikor a lány 12 évesen tüdőfertőzés miatt elvesztette az édesanyját? Papa tudja majd, mit tegyünk, hogy minden jobb legyen. Hátha kitalál valamit, amitől elmúlnak a gondok, mintha az egész meg sem történt volna. Apja ehelyett éktelen haragra gerjedt. Felesége már nem lehetett jelen, hogy csillapíthassa az özvegy őrjöngését, aki szakadatlan gyalázta és faggatta egyszülöttjét – egyedül Maria, a szolgáló állt ott, és bámult legalább olyan értetlenül és döbbenten, mint a lány maga.

Olaj volt a tűzre, hogy a leendő anya nem árulta el, ki a gyermeke apja. Mi értelme lenne? – gondolta. A fiú filozófiát tanult a Bécsi Egyetemen. Egy délután teljesen véletlenül botlottak egymásba az egyik kávéházban, a lány az énekóráját követően tért be. Az első hetekben csupa öröm volt a rendkívül okos, választékos beszédű fiatalemberrel sétálni a városához közeli réteken. Versekről meg ártatlan ábrándokról

beszélgettek, amelyek olyannyira kikíváncsoznak a fiatalokból, amikor a szívükbe fogadják egymást. A lány egyik nap estefelé – amikor a papa úgy tudta, hogy a barátnőjénél van – a szenvedélyes fiatalembernek adta magát az alkonyi ég alatt. Előtte Goethérről beszélgettek, az ifjú filozófusjelölt epekedő szerelmében Wertherhez hasonlította önmagát.

A lány kezdetben nem bánta, hogy a pillanat hevében cselekedett, csak a szívében szirmai bontó öröm és egyfajta csoda érzése jelezte az eljövendő szebb napok ígését. A fiú azonban érthetetlen módon húzódozott attól, hogy ellátogasson a Gartenstrassén álló szép kis házba, és megismerkedjen a lány apjával. Hamarosan minden megváltozott közöttük. Eltelt néhány hét, és a fiút mintha teljesen kicserélték volna. Nem akart már semmi mást, csak a vágyait csillapítani. Titkon hol egy panzióba vitte el a lányt, hol valamelyik barátja padlás-szobája lett légyottjaik helyszíne, az együttlétekben azonban már nyoma sem volt a gyengédségnek. A lány nem tudta, hogyan parancsoljon megálljt a fiúnak és magának; az ifjú iránti zsendülő szerelme hamarosan szégyenkezéssé lett. Amikor megmondta neki, hogy áldott állapotban van, a fiú undorral fordult el tőle, és hibáztatta magát, amiért egy ostoba lányra pazarolta az idejét – igen, a pazarlás kifejezést használta, igazolva ezzel a lány gyanúját.

Ekkor ment oda édesapjához, és őszintén hitte, hogy ő majd köré fonja óvó karjait – ahogy mézszöke hajú kislánynaként mindig ezt tapasztalta –, és megnyugtatja, hogy minden rendbe jön. Ám apja dühkitörésétől valósággal megdermedt, és most, Liesl tenyérnyi kis szobájában, a keskeny ágyon szorongva, az első méhösszehúzódások közepette még mindig nem tudta elhinni, hogy a drága jó papa kitette a szűrét a házból, és üvöltve gyalázta őt. Ahogy azt sem, hogy apja el sem olvasta a visszafogadásáért és vigaszért esedező, könny-

áztatta leveleit, amelyeket az elmúlt hetekben írt neki. Végül mégis titokban kell megszülnie gyermekét, egy nagy közkórház névtelenségében és forgatagában, ahol senki sem ismeri, és ő sem ismer senkit.

Szemernyi remény azonban még élt benne. Talán elmegy apjához a kisbaba születése után, és ha a férfi meglátja unokáját, megbocsát neki, és ugyanúgy szereti majd, mintha házasságban szülte volna meg a gyermekét.

Liesl annak a házvezetőnőnek a lánya volt, aki édesanyja halálát követően egy évig náluk szolgált. A lányok kora gyermekkoruktól barátokká lettek, és a barátság akkor sem szakadt meg, amikor Liesl édesanyja elment, hogy egy újonnan épült bécsi gyárban vállaljon munkát. A lány pedig azóta, hogy az élete gyökeresen új irányt vett, Liesl szobájában, egy munkáslányok lakta bérház tetőterében talált menedéket.

Abban a közel negyedórában, amíg a gondolataiba révedve az ágya szélén ült, a magzatvíz teljesen eláztatta a lepedőt. A következő összehúzóds kezdetekor alvó barátnőjéhez hajolt, és megérintette a karját. Liesl szó nélkül felkelt, vékony takaróját a lány válla köré csavarta, majd egy viseltes ruhát vett a hálóinge fölé. Szótlanul mentek le a negyedik emelet-ről az ütött-kopott falépcsőn, majd a kapun kilépve az utcára értek. Pirkadt már. Liesl, ahogy a ház előtt álltak, a lány felé fordult, széles mosollyal igyekezett őt bátorítani, majd karon fogta, és megkezdték hosszú gyalogútjukat Bécs közkórháza, az Allgemeine Krankenhaus felé.

A május végi reggelen egyikük sem törődött azzal, hogy mezítláb lépkednek a piszkos, szeméttel teli járdán. Majdnem egy óráig tartott, mire célba értek. A nagy területen fekvő intézmény főbejáratánál a portás szinte pillantásra sem méltatta őket, annyira hozzászokott már a várandós nők és kísérőik látványához. Mire a nyolcas udvarhoz értek, a lány teljesen

kimerült. Szinte megkönnyebbült, amikor egy-egy méhösszehúzódás alkalmat adott némi pihenőre. A fájások azonban egyre erősödtek és sűrűsödtek. Liesl csak ügyel-bajjal tudta feltámogatni barátnőjét az épület hatalmas tölgyfa ajtajához vezető lépcsőn.

Az ajtóban egy jóságos tekintetű nővér, majd nyomában egy másik jelent meg. Talán az öltözékük tette, de bizalmat ébresztettek. Hosszú, sötétkék flaneluniformisuk deréktól lefelé hullámokat vetett a szoknya felett; melltől bokáig érő, keményített, hófehér kötényt, fejükön habos, fehér főkötőt viseltek, amelyet vászonszalagokkal kötöttek meg az álluk alatt. Bármi volt is az oka, a két asszony oltalmat adónak, már-már anyaszerűnek tűnt. Kétoldalról karon fogták a lányt, és lassan felkísérték a hosszú lépcsőn. A lépcsősor tetején álló kis asztalnál borostás orvostanhallgató ült, és egy nagy, nyitott füzetet tanulmányozott vastag, drótkeretes szemüvegén át. A lánynak hirtelen eszébe jutott, hogy a két nővér láttán szórakozottságában elfelejtett elbúcsúzni Liesltől. Nem baj, a barátnője megérti, együtt nevetnek majd rajta, amikor látogatóba jön hozzá és gyermekéhez.

Amikor a három nő felért a lépcsőn, a teleírt lapok fölé görnyedő orvostanhallgató felnézett, és jobbra mutatott. „Vigyék az egyes számú klinikára!” – mondta hangosan, erős morva akcentussal. A lány elbizonytalanodott, mert azt a tanácsot kapta, hogy arra a szülészeti klinikára kérje magát, ahol bábák vezetik le a szüléseket. A másik részlegen, ahol a nők orvostanhallgatók és az őket irányító orvosok segítségével szültek, sokkal többször vizsgálták őket a vajúdas alatt, sokkal több idegen kéz tanulmányozta szülőcsatornájukat. Köztudott volt a bécsi asszonyok között, hogy a leendő bábák és oktatóik sokkal kevesebb beavatkozással is beérték. Liesl Eigenbrodt asszony szabászatában hallott ilyen híreket a varrónőktől, és azt taná-

csolta barátnőjének, vigyázzon, nehogy a túlbuzgó orvostanhallgatók keze között találja magát – vagy inkább fürkésző kezüket saját testében. A sokadik gyermeküknek életet adó kis-mamák kevésbé törődnek ezzel, mondta Liesl, de „egy olyan fiatal lányt, mint te vagy, nem szabad fölösleges vizsgálatoknak kitenni. Ügyelj arra, hogy olyasvalaki segítse világra a babádat, aki nem kezd matatni benned, valahányszor tudni szeretné, rendben megy-e minden, vagy csak azért, hogy tanulhasson!”

– Kérem, mondja meg, nővér – szólalt meg a lány –, hogy az egyes klinikán doktorok vannak-e vagy nővérek!

A válasz minden szempontból anyai volt: megértő, de ellentmondást nem tűrő.

– Kedvesem, ezzel önnek nem kell foglalkoznia – válaszolta a kísérők közül az idősebbik –, de ha mindenáron tudni akarja, ezen a klinikán orvosok vezetik le a szüléseket.

– Asszonyom, én a másik klinikára szeretnék kerülni. Azt szeretném, ha bába segítené világra a gyermekem.

– Sajnálom, kisasszony, de ez lehetetlen. A kórháznak megvannak a maga szabályai, ezeket önnek is be kell tartania.

Az orvostanhallgató ekkor úgy érezte, latba kell vetnie a tekintélyét.

– Kérem, figyeljen rám, fiatalasszony! A betegeket egyenlő arányban és felváltva helyezzük az egyik vagy a másik klinikára, aszerint, melyik napon érkeznek hozzánk. Péntek délutántól vasárnap délutánig mindenkit az egyes klinikára veszünk fel. Önnek tehát ott a helye.

A lány próbálta kérlelni.

– De kérem, jó uram, nem lehetne, hogy...

– Nem, nem lehetne. *Semmi szín alatt!* Legyen jó, engedelmeskedjen a nővérek!

A lánynak kicsordult a könnye, és megpróbált kiszabadulni az idősebb nővér karjából. A nővér lágyan átkarolta a vállát,

egyszerre vigasztalón, marasztalólag, és igyekezett kellő erővel az I. sz. klinika felé terelni őt. Ebben a pillanatban a lány figyelmét egy erős méhösszehúzóadás vonta el, semmi másra nem tudott figyelni. Amikor a fájás alábbhagyott, már egy rövid folyosón haladt a két nővér között, a folyosó végén látott a kórterem: nagy, nyílt, négyszögletes tér, mind a négy oldalán fejrészükkel a falhoz tolt ágyakkal. Mindegyik ágyban egy-egy várandós asszony feküdt, vajúdók is voltak közöttük. Orvostanhallgatók és orvosok sűrögtek-forogtak mindenfelé, legalább tucatnyian. Némelyikük csak állt és jegyzetelt, mások kis csoportban beszélgettek a terem két végében levő kályhák egyikénél. Három ágynál medikusok vizsgálták a kismamákat, a páciensek felhúzott lábait kétoldalt egy-egy nővér tartotta a megfelelő pozícióban. Egyikük közelében egy harmincas éveiben járó férfi állt, aki a jelek szerint utasításokat osztogatott a felügyeletére bízott fiataloknak.

– Ne féljen, kedvesem! – mondta a nővér, és az egyetlen üres ágyhoz vezette a lányt. – Nincs itt mindig ekkora nyüzsgés. Korán van, a medikusok épp most jöttek a halottasházból, és alig várják, hogy a kismamákon elvégezhessek a tapintásos vizsgálatot. Minden reggel először a prospektúrára mennek, utána pedig jönnek ide, lelkesen, mint a kölyökkutyák. Hamarosan a többségük hazamegy, hiszen vasárnap van.

A halottasházról a lány semmit sem tudott, a gondolat is megrémítette. Miközben a nővér leültette az ágyra, a vékony matracot borító, gyűrött lepedőre, rossz előérzettel kérdezte, mi is ez a rémesen hangzó dolog.

– Tudja, kedvesem, az orvosok a boncolásból is tanulnak, ezért minden reggel ott kezdenek, onnan jönnek fel hozzánk.

– De kik hálnak meg? Kérem, mondja meg, én is meghalhatok-e szülés közben! Ó, nagyon kérem, nővér, erre még csak gondolni sem bírok!

A nővér derűs arcán egy pillanat erejéig árnyék suhant át.

– Csitt, csitt – mondta. – Nincs oka rá, hogy kétségbeessen, és felizgassa magát. Azt persze biztos tudja, hogy néhanapján egy-egy kismama meghal szülés közben. Mi azonban egy nagy és híres kórházban vagyunk, Európa legjobb kórházában. Nem szabad olyasmire gondolnia, mint a halál. Modern korban élünk, 1847-et írunk. Nyugodjon meg, gyermekem! Itt jó kezekben lesz.

A lány megnyugodott, engedelmeskedett a nővéreknek. Nagyon elfáradt, mire a sok hercehurca után a kórházba ért, örült, hogy végre ágyban lehet. Amikor a nővér végzett a betegfelvétellel, felteendő számos kérdéssel, becsukta a szemét, és azt remélte, alhat pár percet a következő fájásig. Nem sokáig hagyták nyugton. Pár perc múlva egy orvos jelent meg az ágya végénél, és megköszönte a torkát, hogy felébressze. Elnézést sem kért az alkalmatlankodásért, és máris szólt a nővéreknek, hogy segédkezzenek az új beteg első vizsgálatakor.

A vak is látta, hogy a orvos teljesen rutintalan. Mielőtt nekilátott volna, odasietett hozzá az oktató, és a fülébe súgott pár szót. A vizsgálat végeérhetetlennek tűnt, kezdetben azonban inkább kínos volt, mint fájdalmas. Az oktató folyton leállította a orvost, aki ilyenkor mindig kissé más módon próbálkozott. Olykor a tanár maga mutatott be valamilyen műveletet, hosszú, pókszerű ujjával mélyen a lány testébe hatolt, és megtapogatott valamit. A lány ilyenkor legszívesebben sikoltott volna a rossz érzéstől és a félelemtől, hogy ennek valami rettentő következménye lesz. A kétbalkezes orvos mintha ásóval kotorászott volna benne. Amikor tömzsi, csupasz ujjait ki tudja, hová tolta, a lány határozottan úgy érezte, épp azon munkálkodik, hogy kivájjon valamit a testéből. Az oktató ingerült sugdosása sem nyugtatta meg: